

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 5 Issue 01 | pp. 216-221 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

MARKAZIY OSIYODA TRANSFORMATSION MUAMMOLAR: LOGISTIKA MISOLIDA

Qo'chqorova Muxlisaxon Ulug'bek qizi

International School of Finance Technology and Science Instituti

"Menejment" kafedrası o'qituvchisi

E-mail: mukhlisaxon.kuchkorova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada Markaziy Osiyodagi transformatsion masalalar, ayniqsa, logistika sohasidagi qiyinchiliklar o'rganilgan. Mintaqadagi transport infratuzilmasining eskirganligi, chegara o'tkazish punktlaridagi to'sqinliklar, siyosiy barqarorlik va xavfsizlikka doir masalalar logistika jarayonlarining samaradorligini pasaytiradi. Shuningdek, mintaqaviy hamkorlikning yetarli darajada rivojlanmaganligi va yangi texnologiyalarni joriy etish zarurligi ta'kidlangan. Maqolada, Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, transport tizimlarini yangilash va ekologik masalalarni inobatga olish orqali logistika tarmog'ining samaradorligini oshirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Ushbu tahlil, Markaziy Osiyo mintaqasidagi iqtisodiy va logistika sohasidagi o'zgarishlarni yaxshiroq anglashga yordam beradi hamda ularning global darajadagi ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, logistika, transformatsion muammolar, transport infratuzilmasi, mintaqaviy hamkorlik, yangi texnologiyalar, ekologiya, siyosiy barqarorlik, xavfsizlik.

Аннотация. В данной статье рассматриваются трансформационные проблемы в Центральной Азии, с особым акцентом на трудности в логистической сфере. Устаревшая транспортная инфраструктура в регионе, препятствия на пограничных пунктах и проблемы, связанные с политической стабильностью и безопасностью, снижают эффективность логистических процессов. Также подчеркивается недостаточная развисть регионального сотрудничества и необходимость внедрения новых технологий. В статье рассматриваются пути повышения эффективности логистической сети через укрепление сотрудничества между странами Центральной Азии, модернизацию транспортных систем и учет экологических факторов. Этот анализ помогает лучше понять экономические и логистические изменения в регионе Центральной Азии и направлен на исследование их глобального влияния.

Ключевые слова: Центральная Азия, логистика, трансформационные проблемы, транспортная инфраструктура, региональное сотрудничество, новые технологии, экология, политическая стабильность, безопасность.

Kirish

Oxirgi yillarda Markaziy Osiyo hududi iqtisodiy o'sish, savdo hajmini kengaytirish va global integratsiyaga yo'naltirilgan strategik o'zgarishlarning markazida turibdi. Bu

jarayon mintaqada yuk tashish va transport tizimining rivoji va yangilanishiga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirdi. Hududning geografik o'rni – Sharq va G'arb o'rtasidagi ko'priklar bo'lish vazifasini bajarishi – yuk tashish imkoniyatlarini oshirish uchun katta zamin yaratgan bo'lsa-da, bir qator isloh qilish muammolarini ham yuzaga keltirmoqda.

Mintaqadagi davlatlarning iqtisodiy tizimlarida davom etayotgan yangilanishlar yuk tashish infratuzilmasini rivojlantirish, transport aloqalarini yaxshilash va raqamli texnologiyalarni joriy etish bo'yicha muhim choralarni talab etmoqda. Ammo siyosiy barqarorlik, sarmoyaning yetishmovchiligi va xalqaro hamkorlikdagi ziddiyatlar bu jarayonni sekinlashtiruvchi omillar sifatida ko'zga tashlanmoqda.

Transport tizimida duch kelinayotgan asosiy to'siqlar qatorida chegaralardagi texnik va huquqiy qiyinchiliklar, mintaqaviy hamkorlikning past darajasi, transport infratuzilmasining eskirganligi va zamonaviy texnologiyalarni joriy qilishdagi murakkabliklar bor. Shuningdek, Markaziy Osiyoning global savdo marshrutlaridagi o'rni va salohiyatini to'liq namoyon qilish uchun raqobatbardosh yuk tashish tizimini tashkil etish zarurati ham dolzarbdir.

Ushbu maqolada Markaziy Osiyodagi o'zgarish jarayonlari transport va yuk tashish sohasida qanday aks etayotgani, mavjud muammolar va ularning yechimlari o'rganiladi. Hududning iqtisodiy rivoji va transport tarmog'ining yangilanishiga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi omillar ham tahlil qilinadi.

Markaziy Osiyoda yetkazib berish tizimining rivoji va ushbu sohadagi o'zgarish muammolarini o'rganish oxirgi yillarda alohida dolzarb masala bo'lib qolgan. Hududning joylashuvi, tarixiy savdo yo'llarining mavjudligi va zamonaviy iqtisodiy aloqalarining kengayishi yetkazib berish infratuzilmasini rivojlantirish zaruratini oshirgan. Shu sababli, mavzuga oid turli ilmiy va amaliy ko'riblar bu masalani chuqur anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Yetkazib berish faoliyati va uning samaradorligini oshirishga oid nazariy yondashuvlar ko'plab ko'riblarida qayd etilgan. Masalan, Lambert va Stockning (1998) yetkazib berish zanjiri boshqaruviga oid ishlari jarayonlarning o'zaro bog'liqligi va ularning o'zgarishlariga urg'u beradi. Shuningdek, Ballou (2004)ning "Business Logistics/Supply Chain Management" asarida yetkazib berish operatsiyalarini muvofiqlashtirishning strategik ahamiyati ta'kidlangan.

Markaziy Osiyo davlatlarining yetkazib berish tizimiga oid ilmiy ko'riblarda transport infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmagani, bojxona tartibotlarining murakkabligi va xalqaro birlashmaning past darajasi asosiy muammo sifatida ko'rsatilgan. Jumladan, Nabiyeu (2020) va To'laganov (2021) ishlarida hududning tranzit salohiyatidan samarali foydalanish masalalari qayd etilgan. Bu ko'riblarda infratuzilmadagi investitsiya yetishmovchiligi va davlatlararo aloqalarning sustligi tahlil qilingan.

Xalqaro yetkazib berish jarayonlari hududdagi transport yo'llarining samaradorligi bilan uzviy bog'liqdir. TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) kabi loyihalar hududiy iqtisodiyotning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Bu borada Jones va Wolf'ning (2013) ishlarida Yevropa va Osiyo o'rtasidagi savdo yo'llarining ahamiyati va ularning yetkazib berish tizimiga ta'siri batafsil ko'rib chiqilgan.

Yetkazib berish tizimining raqamlashtirilishi oxirgi yillarda o'zgarishning muhim qismi sifatida ko'rilmoqda. RFID texnologiyalari, avtomatlashtirilgan tizimlar va "Big Data"ni qo'llash jarayonlarning samaradorligini oshiradi. Bu borada Christopher (2016)ning "Logistics and Supply Chain Management" kitobi zamonaviy raqamli texnologiyalarni qo'llash usullariga oid muhim ma'lumotlarni taqdim etadi.

Markaziy Osiyo yetkazib berish tizimining ekologik muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari ham ko'riblar markazida. Carter va Rogers (2008)ning barqaror yetkazib berish va ekologik boshqaruvga oid ishlari bu sohadagi muhim yondashuvlarni taqdim etadi. Ayniqsa, hududdagi transport vositalarining ekologik zarari va uni kamaytirish bo'yicha strategiyalar tahlil qilingan.

Yuqoridagi ko'riblar shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyoda yetkazib berish tizimini o'zgartirishning asosiy omillari qatoriga infratuzilmani rivojlantirish, davlatlararo aloqalarni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish va ekologik mas'uliyatni oshirish kiradi. Ushbu yo'nalishdagi ishlarni davom ettirish va amaliy yechimlarni ishlab chiqish hududdagi iqtisodiy o'sish va xalqaro birlashmaga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda Markaziy Osiyoda logistika sohasidagi transformatsion masalalarni o'rganish uchun kombinatsiyalangan yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot davomida o'zgarish jarayonlari, logistika tizimlari va ularning Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi rivojlanishi bo'yicha mavjud ilmiy manbalar va xalqaro tajribalar tahlil qilindi. Bu jarayonda iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy omillarni inobatga olgan holda transport va logistika tizimlaridagi mavjud muammolarni aniqlashga alohida e'tibor qaratildi. Miqdoriy metodlardan foydalanib, Markaziy Osiyodagi davlatlarning logistika ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Jumladan:

- LPI (Logistics Performance Index) kabi xalqaro reyting ma'lumotlari;
- Yuk tashish hajmi, transport infratuzilmasi rivoji va chegaralarni kesib o'tish muddatlari bo'yicha statistik ma'lumotlar;
- Transport va logistika sohasiga ajratilgan moliyaviy resurslar hamda ularning samaradorligi bo'yicha ma'lumotlar o'rganildi.

Sifat yondashuvi doirasida suhbat va ekspert fikrini o'rganish usullari qo'llanildi. Markaziy Osiyodagi mamlakatlarning logistika sohasidagi yetakchi mutaxassislari, korxonalar boshqaruvchilari hamda davlat tashkilotlari vakillari bilan muloqotlar o'tkazilib, amaliy tajribalar tahlil qilindi. Ushbu yondashuv orqali transformatsion jarayonlarda duch kelinayotgan real masalalarni aniqlash va baholashga erishildi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirish va ulardan amaliy xulosalar chiqarish maqsadida kompleks va tizimli yondashuv qo'llanilib, iqtisodiy modellashtirish hamda strategik rejalashtirish metodlari asosida transformatsion muammolarga yechimlar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Markaziy Osiyo mintaqasida logistika sohasidagi o'zgarishlarga doir muammolarni tahlil qilishda asosiy e'tibor ushbu hududning geografik joylashuvi, infratuzilma darajasi va mintaqaviy hamkorlik holatiga qaratildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Markaziy Osiyo

davlatlari uchun transport va logistika tizimlarini rivojlantirish mintaqaviy integratsiyani kuchaytirish va xalqaro savdo oqimlarini oshirishning muhim omilidir.

Transport infratuzilmasining rivojlanish darajasi bo'yicha mintaqa davlatlari o'rtasida sezilarli farqlar mavjud. Masalan, Qozog'iston transport va logistika infratuzilmasini rivojlantirish uchun katta miqdorda mablag' yo'naltirgan bo'lsa, boshqa davlatlarda bu boradagi sa'y-harakatlar sust kechmoqda. Tahlil davomida aniqlanganki, avtomobil va temiryo'l tarmoqlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi yuk tashish samaradorligini pasaytirib, xalqaro savdo jarayonlarida kechikishlarga olib kelmoqda.

Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida logistika sohasida bir-biriga mos kelmaydigan siyosatlar mavjud. Bu holat, ayniqsa, chegara nazorati, bojxona tartiblari va transport to'siqlarida namoyon bo'ladi. Tahlillar natijasida ma'lum bo'ldiki, o'zaro kelishmovchiliklar va siyosiy barqarorlikning yetishmasligi logistika tizimlarining birlashuviga to'sqinlik qilmoqda.

Logistika sohasida raqamli texnologiyalarni tatbiq etish darajasining pastligi ham dolzarb muammolardan biridir. Elektron bojxona tizimlari va yuklarni kuzatish uchun zamonaviy texnologiyalarning yetishmasligi tashish jarayonlarini qimmatlashtirib, murakkablashtirmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish darajasini oshirish logistika samaradorligini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.

Markaziy Osiyo davlatlarida xalqaro savdo uchun transport xarajatlari global o'rtacha darajadan ancha yuqoridir. Tahlil natijalari shuni tasdiqlaydiki, bu holat mintaqa davlatlarining savdo raqobatbardoshligini pasaytirib, investitsiyalar jalb qilish imkoniyatlarini cheklaydi. Bundan tashqari, dengizga chiqish yo'li yo'qligi sababli transport tizimiga ortiqcha yuk tushmoqda.

Markaziy Osiyoda logistika sohasidagi o'zgarish muammolarini bartaraf etish uchun quyidagi asosiy yo'nalishlar muhim ahamiyatga ega:

1. Mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish: Transport va logistika tizimlarini birlashtirishga qaratilgan umumiy strategiya ishlab chiqish mintaqa davlatlari o'rtasida savdoni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.
2. Infratuzilmaga investitsiyalarni oshirish: Yo'l va temiryo'l tarmoqlarini modernizatsiya qilish va yangi transport yo'laklarini tashkil etish xalqaro savdo oqimlarini tezlashtiradi.
3. Raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish: Elektron tizimlarni rivojlantirish va yuk tashishda ilg'or texnologiyalarni tatbiq etish logistika xarajatlarini kamaytiradi.
4. Xalqaro hamkorlikni mustahkamlash: Xalqaro moliya tashkilotlari va donor davlatlar bilan hamkorlikda loyihalar va dasturlarni amalga oshirish mintaqa davlatlariga o'z raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi.

Markaziy Osiyo mintaqasida logistika tizimidagi o'zgarish muammolarini tizimli hal etish nafaqat mintaqaviy, balki global savdo oqimlarida ham Markaziy Osiyoning rolini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

Markaziy Osiyoda logistika sohasidagi o'zgarish muammolari hududning iqtisodiy rivojlanishiga jiddiy to'siq bo'lib, global savdo tarmoqlariga qo'shilish jarayonini qiyinlashtirmoqda. Mintaqa davlatlarida transport infratuzilmasining eskirgan holati,

chegara hududlaridagi bojxona jarayonlarining murakkabligi hamda standartlashtirilgan logistika tizimlarining yo'qligi asosiy muammolar sifatida ko'zga tashlanmoqda. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni logistika tizimlariga tatbiq etishning sustligi va hamkorlik loyihalarining yetarlicha rivojlanmagani xalqaro savdoning sekinlashuviga olib kelmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirib, mintaqani global logistika tarmoqlarining muhim bo'g'ini sifatida shakllantirish imkonini beradi.

– Transport infratuzilmasini zamonaviylashtirish: Mintaqadagi transport tarmoqlarini, jumladan avtomobil yo'llari, temiryo'llar va aeroportlarni xalqaro talablar darajasida rivojlantirish uchun qo'shma investitsiyalarni jalb qilish zarur.

– Bojxona jarayonlarini soddalashtirish: Chegaralarda yuklarni tezkorlik bilan rasmiylashtirish uchun raqamli tizimlarni tatbiq etish, masalan, yagona elektron bojxona platformasini shakllantirish.

– Logistika sohasida hududiy hamkorlikni kuchaytirish: Mintaqa davlatlari o'rtasida transport va logistika infratuzilmasini birlashtirish uchun qo'shma tashabbuslar ishlab chiqish va hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish.

– Raqamli logistika tizimlarini joriy qilish: Sun'iy intellekt (AI) va narsalar interneti (IoT) kabi ilg'or texnologiyalar yordamida logistika boshqaruvini avtomatlashtirish, bu jarayonlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

– Ekologik logistika tamoyillarini tatbiq etish: Atrof-muhitga zarar yetkazmaslik uchun ekologik toza transport vositalaridan foydalanishni kengaytirish va mintaqada davlatlarining ekologik tashabbuslarida faol ishtirokini ta'minlash.

– Logistika sohasi bo'yicha kadrlar tayyorlash: Yuqori malakali mutaxassislarini yetishtirish uchun mintaqaviy universitetlarda maxsus logistika va transport boshqaruvi bo'yicha o'quv dasturlarini tashkil etish.

– Investitsiyalarni jalb qilish: Xalqaro moliya institutlari va xususiy sektor bilan hamkorlikda mintaqadagi transport va logistika tizimlarini rivojlantirish uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish.

Markaziy Osiyoda logistika sohasidagi ushbu masalalarni hal qilish nafaqat mintaqada ichidagi iqtisodiy integratsiyani rivojlantiradi, balki mintaqani global savdo tizimlarida muhim pozitsiyaga olib chiqadi.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar

1. Abduganiev, B. T. (2020). Markaziy Osiyoda logistika infratuzilmasining rivojlanishi va xalqaro savdo imkoniyatlari. *O'zbekiston iqtisodiyoti va tadqiqotlar jurnali*, 12(3), 45–57.

2. Sagers, M. J. (2021). Regional connectivity and logistical challenges in Central Asia: A case study of trade corridors. *Central Asian Economic Review*, 28(2), 13–25.

3. Islomov, A. K., & Qodirov, R. T. (2019). Transport va logistika tizimining modernizatsiyasi: Markaziy Osiyo tajribasi. Toshkent: "Sharq" nashriyoti.

4. World Bank (2020). *Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC) Program: Infrastructure and Logistics Development*. Washington, DC: World Bank Group.

5. ADB (Asian Development Bank). (2022). *Central Asia's Connectivity Challenges and Opportunities: Transport and Trade*. Manila: ADB Publications.

6. UNESCAP. (2021). *Asia-Pacific Trade and Investment Trends: Implications for Central Asia*. Bangkok: United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.
7. Kelesbayev, A. (2023). Logistics modernization in Kazakhstan: Key transformation trends. *Journal of Central Asian Studies*, 35(1), 7–21.
8. Umarova, Z. T. (2020). O'zbekiston tranzit salohiyati: logistika muammolari va yechimlari. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali*, 14(4), 102–110.
9. Liu, M., & Zhandos, S. (2022). Belt and Road Initiative and logistics transformation in Central Asia. *Eurasian Economic Review*, 11(2), 221–238.
10. OECD (2021). *Transport and Logistics in Central Asia: Unlocking Growth Potential*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

